

Sandra Lukić*

Univerzitet u Banjoj Luci
Filozofski fakultet
Studijski program za istoriju

Pregledni naučni rad

UDK 323.272:929 Košut Lajoš

DOI 10.7251/SIC1801197L

LAJOŠ KOŠUT U SAVREMENOJ SRPSKOJ ISTORIOGRAFIJI

Apstrakt: *U radu je predloženo pisanje savremene srpske istoriografije o istorijskoj ulozi Lajoša Košuta tokom revolucije 1848–1849. godine, njegova politika prema manjinskim narodima u Ugarskoj i planovi o saradnji podunavskih naroda koje je razvio tokom perioda emigracije. Košut, jedan od najistaknutijih revolucionara u Mađarskoj, borio se za nezavisnu Ugarsku vjerujući u nadmoćnost i privilegovanost mađarskog naroda i jezika i oštro se suprotstavljajući pokušajima nacionalne emancipacije manjinskih naroda u Ugarskoj. Nakon sloma revolucije i odlaska u emigraciju uvidio je greške svoje prethodno vođene politike i pokušao da usmjeri Mađare ka saradnji sa podunavskim narodima. Do kraja života ostao je u emigraciji, odlučan da neće biti habzburški podanik i vjeran ideji nezavisne Ugarske.*

Ključne riječi: *Lajoš Košut, revolucija, Ugarska, Habzburška monarhija, Srbi, Mađari.*

* sandra.lukic@ff.unibl.org

Rad pod nazivom „Lajoš Košut u savremenoj srpskoj historiografiji“ ima za cilj da pokaže na koji način je djelovanje Lajoša Košuta, jednog od najistaknutijih vođa revolucije u Mađarskoj 1848–1849. godine, predstavljeno u savremenim srpskim historiografskim djelima. Većina historiografskih djela koja su uključena u ovaj rad bavila se prevashodno revolucijom i istorijskim događajima koji su uslijedili poslije revolucije, te je Košut prikazan posredno i u jednom širem istorijskom okviru, dok se manji broj radova bavio isključivo Košutom i njegovim životom. Uprkos značajnoj istorijskoj ulozi koju je imao tokom revolucije i kasnije, kada je razvio ideju o saradnji malih naroda srednje i jugoistočne Evrope, kod nas ne postoji nijedna monografija koja je isključivo posvećena istorijskoj ulozi Lajoša Košuta. Bez namjere da se umanju doprinos srpskih i mađarskih istoričara koji su pisali o revoluciji i Lajošu Košutu, neophodno je ipak istaći da je najveći broj radova posvećenih Košutu u srpskoj historiografiji dao Tibor Pal. Pal je prikazao djelovanje Košuta tokom revolucije sa posebnim osvrtom na njegovu politiku prema manjinskim narodima u Ugarskoj, ali i period koji je Košut proveo u emigraciji i njegove kasnije planove koji su se odnosili na saradnju podunavskih naroda. U zbornicima radova o srpsko-mađarskim odnosima Srpske akademije nauka i umetnosti mogu se pronaći interesantni članci koji se u okviru srpsko-mađarskih odnosa bave Košutom i revolucijom. Nekolicina značajnih monografija kao što su *Istorija srpskog naroda*, *Istorija Mađara*, *Građanska Evropa*, te *Srbi u Habzburškoj monarhiji od 1526. do 1918.* takođe daju podatke o ovoj temi. Uzimajući u obzir zanemariv broj radova o Lajošu Košutu u savremenoj srpskoj historiografiji, u radu nastojimo iznijeti pisanje naših istoričara o Košutu kroz predstavljanje zbivanja u kojima je Košut imao važnu istorijsku ulogu. Prvi dio rada objašnjava ulogu Lajoša Košuta u revolucionarnom pokretu koji je predvodio protiv habzburške vlasti težeći potpunoj nezavisnosti Ugarske i boreći se istovremeno sa nacionalnim pokretima manjinskih naroda u Ugarskoj. Drugi dio rada govori o Košutovoj politici prema manjinskim narodima kojima nije priznavao nacionalna i politička prava kakva je tražio za Mađare u odnosu na Nijemce. Košut je smatrao da u Mađarskoj postoji samo jedan politički narod, mađarski narod, i jedan diplomatski jezik, mađarski jezik. Bio je izričit u stavu da bi bilo kakvo priznavanje prava nemađarima dovelo do

raspadanja ugarske države te je u skladu sa tim uvjerenjem djelovao sve do slo-
ma revolucije. Tokom emigracije, čime se bavi treći dio rada, Košut je promijenio
stav i razvio ideju o saradnji podunavskih naroda sa ciljem da se suprotstave
jačanju uticaja velikih sila.

Lajoš Košut u revoluciji 1848–1849. godine

Industrijska revolucija koja je započela u drugoj polovini 18. vijeka imala je za posljedicu krizu feudalnog društvenog sistema, te je tokom vremena dovela do društvenih, ekonomskih i političkih protivrječnosti koje su kulminirale u revoluciji 1848–1849. godine. Kriza u poljoprivredi 1846–1847. godine preni-
jela se na industriju i trgovinu, da bi na kraju dovela do političke krize. Milioni ljudi bili su pogođeni glađu, smanjena proizvodnja u fabrikama dovela je do otpuštanja radnika što je imalo za rezultat porast nezadovoljstva, pojavu radničkog pokreta, pobune i veliku emigraciju. Osim pojave novih društvenih snaga i ideja, odnosa između buržoazije i proletarijata, ovu revoluciju karakterisalo je i nacionalno pitanje. Bila je to borba protiv feudalizma, borba za liberalne i demokratske reforme i borba za nacionalnu emancipaciju. Revolucija poznata kao *Proljeće naroda* zahvatila je više evropskih zemalja, a u Habzburškoj monarhiji, osim Austrije, revolucijom su bili zahvaćeni i Mađarska, Češka, italijanski posjedi, južnoslovenski i rumunski krajevi.¹

Tokom decenija koje su prethodile revoluciji Mađarska se borila sa zastarjelim feudalnim društvenim sistemom i privrednim zaostajanjem što je dovelo do razvoja snažnog reformističkog pokreta. Najveću podršku ovom pokretu, čije je vodstvo od početka četrdesetih godina preuzeo Lajoš Košut,² dali su srednje

¹ Čedomir Popov, *Građanska Evropa (1770–1871), druga knjiga, Politička istorija Evrope* (Novi Sad: Matica srpska, 1989), 233.

² Lajoš Košut rodio se 1802. godine u selu Monoku, u Zemplinskoj županiji. Bio je potomak stare plemićke porodice, koja je vjerovatno bila slovačkog porijekla. Porodica njegove majke izbjegla je iz Njemačke u Slovačku za vrijeme reformacije, a njene pretke je pogubio carski general Karafa, te je zbog toga „u toj porodici gajena mržnja protiv Habzburga i tu mržnju je mati usadila i u svog sina i kćeri“. Nakon što je sa dvadeset i dvije godine završio pravni fakultet, postao je prvo advokat, a potom i županijski sudija. Isticao se svojim naprednim idejama, te je bio veoma aktivan govornik i pisac. Njegove izvještaje o političkom životu u Ugarskoj zabranile

i niže plemstvo, građanstvo i jedan dio seljaka. Godine 1841. Košut je pokrenuo list *Peštanske novine (Pesti Hirlap)*, čije je uvodne članke pisao, a koje su postale „propagator preobražaja mađarskog društva i liberalnih građanskih ideja“.³ U istom ovom periodu razišao se sa Ištvanom Sečenjijem, koji nije odustajao od reformske politike koja bi se sprovodila u saradnji sa Dvorom uzimajući u obzir veliku zavisnost Mađarske od austrijskog tržišta: „Ova dva gledišta predstavljala su i dve koncepcije transformacije zemlje i društva – umerenu i radikalnu, iako su se obe temeljile na idejama liberalizma“.⁴ Košut je poveo antihabzburški pokret, zalažući se za razvoj nacionalne privrede uz obavezni otkup seljaštva na način da plemstvu polovinu otkupne sume odmah plati država, a polovinu seljaštvo u periodu od deset do dvanaest godina, nakon čega bi i plemstvo i seljaštvo oporezovala država.⁵ Krupno plemstvo je umirio obećavši im očuvanje posjeda i političkih privilegija, te supremaciju Mađara nad ostalim narodima u Ugarskoj.⁶ Košut je osnovao 1844. godine *Udruženje za unapređenje domaće industrije i zanatstva (Védegylet)*, koje nije imalo samo privredni već i politički i nacionalni karakter, te je promovisalo mađarske proizvode i bojkotovalo one koji su dolazili iz ostalih dijelova Habzburške monarhije odbijajući da Mađarska bude habzburška kolonija i sirovinska baza.⁷ Početkom marta 1848. godine u

su vlasti predvođene knezom Klemensom fon Meternihom, a Košut je proveo dvije godine u istražnom zatvoru iz kojeg je pušten 1840. godine; Дака Поповић, „Кошут“, *Летопис Матице српске*, књига 373 (1954): 218, 219; О hapšenju Кошута и других руководилаца реформистичког покрета такође П. Рокаи и др., *Историја Мађара* (Београд: Клио, 2002), 426, 427; М. Петров је изнио биографске податке Лајоша Кошута позивајући се на новосадску *Заставу*, која је пренијела писање словачких *Narodnih novina*: „Svi dobro znamo da je Ljudevita Košuta rodila slovačka majka, a život mu dao slovački otac, rođen u srcu Slovačke (...) Istina, životna je struja bacila njegova oca u čisto mađarski kraj, a sin je još u mlado doba prigrlio mađarsku narodnost (...) To spominjemo zato da iznesemo nov dokaz darovitosti, šta više đenijalnosti, slovačkog plemena, pa i zato da objasnimo divlju mržnju što je vladala u Košutovoj duši prema Slovacima kao narodu. To je bila mržnja koja se opaža samo kod renegata – otpadnika svog naroda“; Милан Петров, „Лајош Кошут и Срби револуционарне 1848–1849. године“, у: *Зборник Матице српске за историју*, бр. 61–62 (Нови Сад: Матица српска, 2000), 71, 72, према *Застава* бр. 44/1894.

³ М. Петров, „Лајош Кошут и Срби...“, 411, 412; „Njegovi uvodnici su kipteli od liberalističkih ideja (...) on je stvarao neraspoloženje protiv feudalizma, protiv aristokratske vladavine i protiv Austrije...“; Д. Поповић, „Кошут“, 220.

⁴ П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 428.

⁵ Ђ. Попов, *Грађанска Европа...*, 130.

⁶ *Isto*, 146.

⁷ П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 428.

Požunskom saboru održao je svoj čuveni govor i iznio agrarni i nacionalni program tražeći ukidanje kmetstva i obrazovanje mađarske vlade,⁸ ali i donošenje ustava na principima građanskih ideja ne samo za Ugarsku već i za austrijske dijelove Monarhije, utičući tako na događaje u Beču i potom u Pešti.⁹

Početkom marta 1848. godine studenti su na demonstracijama u Beču zahtijevali donošenje ustava i smjenu konzervativnog kancelara, kneza Klemensa fon Meterniha. U borbama između vojske i demonstiranata bilo je mrtvih, a knez Meternih je dao ostavku 13. marta 1848. godine. Ustavne slobode su proglašene u Austriji i stvorena je nacionalna garda. Bečki događaji bili su podsticaj za peštansku omladinu koja je 15. marta formulisala mađarski nacionalni program u dvanaest tačaka zahtijevajući ukidanje feudalnih dažbina, opšte oporezivanja, građansku slobodu i ravnopravnost.¹⁰ Istog dana, delegacija Ugarskog sabora koju su činili Ištvan Sečenji, Lajoš Baćanji, Lajoš Košut, Moric Sentkiralji i Bertalan Semere uputila se parobrodom u Beč da bi od vladara Ferdinanda I (1835–1848) dobila odobrenje za imenovanje prve mađarske vlade. Obrazovana je 17. marta 1848. godine pod predsjedništvom grofa Lajoša Baćanjija, a Lajoš Košut postao je ministar finansija.¹¹ Na Ugarskom saboru u Požunu 11. aprila 1848. godine, prva mađarska vlada¹² je položila zakletvu pred vladarom Ferdi-

⁸ Č. Попов, *Građanska Evropa...*, 233.

⁹ П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 429, 430.

¹⁰ Славко Гавриловић и др., *Историја српског народа, пета књига, други том, Од Првог устанка до Берлинског конгреса 1804–1878* (Београд: Српска књижевна задруга, 1994), 45; Дејан Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526. до 1918, 1, Од Мохачке битке до Благовештенског сабора 1526–1861* (Нови Сад: Прометеј, 2016), 417.

¹¹ Tibor Pal, „Lajoš Košut u revoluciji i borbi za slobodu 1848/49. godine s posebnim osvrtom na politiku prema narodnostima”, *Sociologija, pravo i srodne društvene nauke*, 6 (2005): 73; Č. Попов, *Građanska Evropa...*, 234; D. Поповић je naveo da je tada Ferdinand I pitao Košuta da li će prihodi carske kuće biti smanjeni, a kada mu je Košut odgovorio da će prihodi ostati isti car je potpisao akt o formiranju prve mađarske vlade; Д. Поповић, „Кошут“, 222; Ovo je bila vlada kompromisa koja je imala za cilj da sačuva klasni sistem, prevlast Mađara, spriječi nacionalnu emancipaciju manjinskih naroda u Ugarskoj, te legalizuje svoju poziciju u odnosu na Beč; С. Гавриловић и др., *Историја српског народа...*, 45; М. Петров, „Лажош Кошут и Срби...“, 72.

¹² Članovi nove vlade bili su grof Lajoš Baćanji, predsjednik i ministri: grof Ištvan Sečenji za saobraćaj, Lajoš Košut za finansije, Ferenc Deak za pravosuđe, baron Jožef Etveš za obrazovanje i vjere, Gabor Klauzal za trgovinu, Bertalan Semere za unutrašnje poslove, pukovnik Lazar Mesaroš za odbranu i knez Pal Esterhazi za spoljne poslove. Navodno se grof Sečenji nije slagao sa ulaskom Košuta u Vladu, ali su „političari realisti znali da ona vlada čiji član nije Lajoš Košut u tom momentu nema izgleda da opstane“; П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 433, 434; T. Pal, „Lajoš Košut u revoluciji...“, 73.

nandom I, a zakoni doneseni u martu na istom mjestu, kojima se kontrola nad vojskom, finansijama i spoljnom politikom prenosi na novu vladu, te kojima se ukida kmetstvo, potvrđeni su.¹³

Košutov cilj bila je nezavisna Mađarska, te je revolucija ubrzo prerasla u rat za nezavisnost od Habzburga. Na ovom putu Košutu su problem pravili i zahtjevi manjinskih naroda u Ugarskoj kojima nije želio da prizna nacionalna i politička prava. U ljeto 1848. godine tražio je od Sabora mobilizaciju novih regruta i finansijska sredstva za vojsku, a potom i sam putovao po zemlji i sakupljao dobrovoljce. Ovo je dovelo do carskog reskripta od 31. avgusta 1848. godine, a uručenog mađarskoj vladi 4. septembra, kojim je došlo do raskida između Krune i mađarske revolucionarne vlade koju je Kruna optužila za mnoge greške, te zahtijevala njeno povlačenje. Vladu su napustili svi ministri koji su bili pobornici pregovora sa Dvorom i manjinskim narodima u Ugarskoj: „Košut je u tim trenucima pokazao veliku odlučnost, hrabrost i još veću revolucionarnu energiju. Postao je istinski vođ revolucije i nacije“.¹⁴ Sabor je imenovao Košuta predsjednikom Zemaljskog komiteta za odbranu, a on je uspio da organizuje jaku armiju. Sukob sa Baćanjiјevom rekonstruisanom vladom bio je uzrokovan različitim pogledima na budućnost Mađarske. S jedne strane, revolucionari predvođeni Košutom smatrali su da sve veze sa Bečom treba prekinuti, dok je rekonstruisana vlada pod grofom Baćanjiјem, koju su podržavali konzervativci, željela nagodbu i dogovor sa Bečom. Kada su počeli oružani sukobi sa Bečom, grof Baćanji je dao ostavku, a Zemaljski komitet za odbranu postao je revolucionarna vlada.¹⁵

¹³ „Košutove reforme najviše su oduševile kmetove i seljake (...) Oni su govorili da je zemlja nekad bila vlasništvo narodne zajednice i da su nju carevi oteli od naroda i davali je svojim ljudima i crkvi, a Košut je sada vraća narodu“; Д. Поповић, „Кошут“, 223; Interesantni su memoari Novaka Golubskog (Новак Голубски, *Успомене из народног покрета 1848. и 1849. године које се нарочито тичу обране и пада Сентомаша названог Србобрана* (Нови Сад: Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића, 1893)), које износи V. Krešić, а govore о одушевљењу Sentomašana zbog martovskih događaja u Pešti. Sentomašani su bili uvjereni da je u Mađarskoj proglašena „sloboda, jednakost i bratstvo“, da „Srbe i Mađare više ne deli vera i narodnost i da su svi bez razlike ravnopravna braća“, te da se „ljudi više ne dele na staleže“. Zbog toga su klicali: „Živeo Košut, što ukide nemešage“; Василије Крестић, „Српска мемоарска литература о револуцији 1848–1849. године“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 169.

¹⁴ Č. Popov, *Грађанска Европа...*, 270.

¹⁵ T. Pal, „Lajoš Košut u revoluciji...“, 74; П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 442.

Posljednjeg dana oktobra 1848. godine slomljena je revolucija u Austriji, a u decembru je vlast od cara Ferdinanda I preuzeo mladi Franc Jozef (1848–1916). Krajem godine, habzburška vojska pod feldmaršalom Alfredom Vindišgrecom natjerala je Mađare na povlačenje i približila se Budimu i Pešti. Mađarska vlada je napustila Peštu i prešla u Debrecin u januaru 1849, a car Franc Jozef je 7. marta iste godine proglasio oktroisani ustav, kojim je poništio sve revolucionarne tekovine osim ukidanja feudalnih odnosa. U aprilu se ratna sreća okrenula Mađarima i Austrijanci su trpjeli poraze. Ovo je osnažilo Košutovu poziciju i dovelo do toga da Sabor u Debrecinu 14. aprila 1849. godine donese Deklaraciju o nezavisnosti i odluku o detronizaciji Habzburga. Mađarska je proglašena nezavisnom državom, Košut njenim predsjednikom, a novu vladu je sastavio Bertalan Semere.¹⁶ Košut nije prepoznao da je ovo bio trenutak kada je trebalo da se približi manjinskim narodima i pronade način da ih pridobije na svoju stranu.¹⁷ Takođe, nije shvatio da velike sile neće prihvatiti njegov revolucionarni akt o detronizaciji Habzburga, jer cilj velikih sila nije bio raspad Habzburške monarhije već očuvanje ravnoteže sila uspostavljene 1815. godine na Bečkom kongresu. U junu 1849. godine ruski car Nikolaj I pružio je pomoć Habzburgima poslavši svoju vojsku da uguši revoluciju u Mađarskoj.¹⁸ Posljednja velika bitka desila se kod Temišvara 9. avgusta 1849. godine, kada je carska vojska u kojoj su učestvovali i manjinski narodi Habzburške monarhije, a koju su predvodili

¹⁶ Č. Popov, *Građanska Evropa...*, 272; П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 446.

¹⁷ Ђ. Špira je naveo da su trenutni ratni uspjesi kod Košuta izazvali ogromno samouvjerenje i utisak da ništa ne prijete revoluciji pa je ne samo propustio trenutak da promijeni svoju narodnosnu politiku već je otišao i korak dalje proglašavajući odvajanje Ugarske od Habzburške monarhije i detronizaciju dinastije Habzburg u Ugarskoj; Ђерђ Шпира (Spira Gyögy), „У сенци двоглавог орла, Покрети народности у Угарској после доласка на власт Франје Јосифа“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 69, 70; Т. Пал је писао да ни бечки двор, ни Кошутов говор, као ни Декларација о независности нису понудили народностима ништа ново; Т. Пал, „Lajoš Košut u revoluciji...“, 79.

¹⁸ Т. Пал је закључио: „Uz pomoć ruskog cara i Evrope, Austrija se sačuvala (...) Protilo se mnogo nevine krvi nepotrebno (...) Nastala je tišina, tama i zamrllost (...) Od glavnih vođa pojedinih pokreta, koji su preživeli te burne događaje (kao npr. Lajoš Košut) mnogi su posle pozivali na pomirenje, jer su uvideli svoje greške. Uzalud.“; Тибор Пал, „Револуција и рат за ослобођење 1848/49. на територији данашње Војводине, Приказ књиге – зборника радова Délvidék, pegyvennyolc (Južni krajevi, Četrdeset osma), Újvidék, 2000, *Настава историје, Часопис Савеза историчара Југославије*, 12 (2000): 176.

general Josip Jelačić i feldmaršal Alfred Vindišgrec, uz pomoć ruske vojske generala Ivana Paskjeviča porazila mađarsku vojsku i prisilila je na predaju kod Vilagoša. Košut je 11. avgusta 1849. godine vlast prenio na generala Artura Gergeja i otišao u doživotnu emigraciju.¹⁹

Lajoš Košut i odnos prema manjinskim narodima u Ugarskoj s posebnim osvrtom na Srbe

Ugarska, kao sastavni dio Habzburške monarhije, bila je nacionalno i konfesionalno heterogena i nijedan narod nije imao apsolutnu većinu.²⁰ Nacionalno pitanje bilo je jedno od najtežih pitanja: „Mađari su se branili od Austro-Nemaca, a Srbi, Hrvati, Rumuni, Slovaci od Mađara. Na kompromis nijedna strana nije htela pristati“.²¹ Ovo pitanje se posebno aktuelizovalo za vrijeme revolucije 1848–1849. godine, kada su pokreti nacionalnih manjina u Ugarskoj zahtijevali da budu priznati kao nacije sa određenom vrstom autonomije i pravom na sazivanje nacionalnih skupština.

Mađarski reformatori su smatrali da bi priznavanje nacionalnih prava nemađarima dovelo do raspada države, te su proklamovali da „u Mađarskoj postoji jedna nacija, mađarska politička nacija, čiji deo čine i narodnosti“.²² U skladu sa tim odvijao se proces mađarizacije u mnogim sferama javnog života, a posebno u upravi, crkvenoj administraciji i školstvu.²³ Ovo je dovelo do otpora nemađarskih naroda koji su težili popravljaju svog političkog statusa u Ugar-

¹⁹ Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 444; Т. Пал, „Lajoš Košut u revoluciji...“, 84.

²⁰ Prema popisu iz 1850. godine Mađari u Ugarskoj su činili 35% od ukupnog stanovništva, odnosno približno 4,5 miliona od oko 13 miliona stanovnika; Č. Popov, *Grđanska Evropa...*, 146.

²¹ Т. Пал, „Револуција и рат за ослобођење...“, 176.

²² Т. Пал, „Lajoš Košut u revoluciji...“, 75.

²³ Mihailo Polit-Desančić je smatrao da je uvođenje mađarskog jezika u institucije u Mađarskoj imalo za cilj da se „učvrsti mađarska nacionalna država“. Prema njegovom mišljenju, mađarska revolucionarna vlada nije imala namjeru da prizna Srbima građanska i nacionalna prava, te je za srpsko-mađarski sukob okrivio „arogantnu politiku Košutove vlade“; Дејан Микавица, „Војводина 1848–1849. у Политовим политичким импресијама“, у: *Извори о историји и култури Војводине*, Зборник радова 2 (Нови Сад: Филозофски факултет, 2010), 166.

skoj. Za razliku od jednog dijela plemstva okupljenog oko Ištvana Sečenjija, koji se protivio mjerama otvorene i nasilne mađarizacije i zalagao se za uvođenje građanskih prava i bolji ekonomski položaj nemađara što bi dovelo do gašenja njihovih zahtjeva, Košut i reformisti okupljeni oko njega bili su radikalni i nepopustljivi u svom stavu da svi narodi koji žive u Mađarskoj pripadaju mađarskom političkom narodu i da je mađarski jezik diplomatski jezik, te nisu bili spremni da priznaju ostalim narodima ono što su tražili za sebe u odnosu na Nijemce: „Teritorijalna autonomija nemađara pod krunom Sv. Stefana ravna je samoubistvu jedinstvene i nedeljive Ugarske“.²⁴ Od proljeća 1848. godine jačali su nacionalni pokreti Srba, Hrvata i Rumuna. Košut je bio spreman najveće ustupke dati Hrvatima priznajući ih za političku naciju koja u sastavu Ugarske ima teritorijalnu autonomiju na osnovu istorijskog prava.²⁵ Za ostale narode predviđao je ravnopravnost pred zakonom i autonomiju u oblasti uprave i školstva dok je u pogledu Vojne granice smatrao da ju je neophodno razvojačiti a njene stanovnike izjednačiti sa ostalim stanovnicima Ugarske. Kada je delegacija erdeljskih Rumuna podnijela svoje nacionalne zahtjeve, Košut je odgovorio: „Sudite sami, ako ja to prihvatim u odnosu na Rumune, to će isto zahtevati i Nemci, Slovaci, Srbi i ostali narodi, a kakva će tada biti država, kakav će biti Ustav“.²⁶ Slično je odgovorio i na zahtjeve Srba za uspostavljanje autonomne Vojvodine, ističući da bi to dovelo do raspadanja Ugarske.

Iako su bili upoznati sa Košutovim stavovima o mađarizaciji, Srbi u Ugarskoj, a posebno omladina, pozdravili su revoluciju nadajući se poboljšanju svog položaja u „novoj ustavnoj državi“.²⁷ Izbijanje revolucije uticalo je na peštanske Srbe da 19. marta 1848. godine objave svoja zahtijevanja u sedamnaest tačaka,

²⁴ Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 417; J. Savković je u svom radu potvrdio sličan Košutov stav po pitanju zahtjeva manjinskih naroda: „Ko na teritoriji Mađarske hoće da osnuje posebnu državu, taj je takav buntovnik, kome bi trebalo odgovoriti užetom i prekim sudom“; Јован Савковић, „Мировни преговори за време српског покрета 1848–1849. године према документацији Јосифа Тима“, у: *Зборник Матице српске за друштвене науке*, св. 15 (Нови Сад: Матица српска, 1956), 129; С. Гавриловић и др., *Историја српског народа...*, 45, 75.

²⁵ Tome u prilog govori Košutova diskusija na Ugarskom saboru u Pešti u julu 1848. godine, kada je poredio srpske i hrvatske zahtjeve prema mađarskim vlastima i naglasio da srpski zahtjevi nisu prihvatljivi; Д. Микавица, „Вojводина 1848–1849...“, 166.

²⁶ Ђ. Попов, *Грађанска Европа...*, 263.

²⁷ С. Гавриловић и др., *Историја српског народа...*, 45.

kojima su priznali „mađarsku narodnost i diplomatsko dostojanstvo mađarskog jezika u Ungariji“, ali i tražili „priznanje svoje narodnosti i upotrebu svog jezika u narodnim poslovima... uređenje crkvenih poslova i upotrebu crkvenog jezika, uključivanje svetovnih lica u konzistorije, zakonsko utvrđivanje manastirskih prava i poseda, slobodno otvaranje i upravljanje školama... sazivanje narodnog sabora svake godine i pravo sabora da se obraća vladaru... dostojno mesto mitropolita i episkopa na Dieti... uključivanje Srba u više i najviše organe državne vlasti i sudstva... uređenje Vojne granice na osnovu slobode i svoje narodnosti“.²⁸ Košut je osudio zahtijevanja Srba napominjući da Srbi nisu politički narod, da ne posjeduju svoju teritoriju u Ugarskoj, te da nemaju pravo na poseban sabor. Uprkos tome, Srbi u Novom Sadu su 27. marta podržali program Srba iz Pešte tražeći još nekoliko ustupaka kao što su prisustvo Srba iz Dalmacije na narodnom saboru, ukidanje feudalnih odnosa u Vojnoj granici, pravo graničara na vlasništvo nad zemljom i biranje svojih oficira dok su u vojnoj službi.²⁹ Delegacija novosadskih Srba sa advokatom Aleksandrom Kostićem i Đorđem Stratimirovićem na čelu primljena je 8. aprila 1848. godine u Saboru u Požunu gdje je Aleksandar Kostić, vođa delegacije, na mađarskom jeziku izložio novosadske zahtjeve izražavajući podršku mađarskoj revoluciji, lojalnost mađarskoj državi i nadu u zajednički život različitih naroda u Ugarskoj.³⁰ Iako je ovaj govor primljen sa simpatijama, a baron Mikloš Vešelenji čestitao Kostiću na njegovom govoru, Košut je odgovorio da su neki srpski zahtjevi već zadovoljeni, a da će neke riješiti nova vlada, te obećao vjersku ravnopravnost, upotrebu narodnog jezika u crkvenim poslovima i dobijanje državne službe u skladu sa ličnim sposobnostima.³¹ Delegacija nije bila zadovoljna neodređenim

²⁸ Isto, 46; Дејан Микавица, *Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији 1690–1920, Историја идеје о држави и аутономији пречанских Срба* (Нови Сад: Stylos art, 2005), 23.

²⁹ Isto, 53.

³⁰ Kostić je svoj govor završio sljedećim riječima: „Izvolite nas primiti u vaše bratsko naručje kao sinove iste domovine, a mi dajemo sveto obećanje da ćemo mi Srbi od sada živeti i umirati jedino za Mađarsku i samo za Mađare; Ђорђе Шпира, „На прагу братоубилачког рата (Развој националних покрета у Угарској у доба револуције 1848)“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 13.

³¹ С. Гавриловић и др., *Историја српског народа...*, 53; Милан Петров, „Ђорђе Стратимировић 1848–1849. године“, у: *Зборник Матице српске за историју*, бр. 59–60 (Нови Сад: Матица српска, 1999), 19; Интересантна је забилешка у књизи *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526. до*

saborskim odgovorom na novosadska zahtijevanja pa su sutradan, 9. aprila, Kostić i Stratimirović posjetili palatina Stefana, Baćanjija i Košuta. Dok je Palatin bio predusretljiv, a Baćanji se držao nadmeno, Košut je nastojao da ubijedi delegaciju kako će narodnosti biti poštovane, ali da moraju prihvatiti činjenicu da postoji jedan politički mađarski narod i jedan diplomatski mađarski jezik. Stratimirović se pozivao na stare carske privilegije još od cara Leopolda I, zahtijevajući da se Srbima priznaju nacionalna prava i samouprava u Ugarskoj, a potom, isprovociran Košutovom nepopustljivošću, rekao je da će Srbi, ukoliko ne ostvare svoja prava na Saboru u Požunu, morati da ih ostvare na drugom mjestu. Ove prijetnje su izazvale Košuta koji je, navodno, odgovorio Stratimiroviću da njegove riječi predstavljaju veleizdaju i da samo mač može riješiti spor između dva naroda.³²

1918... koja govori o tome kako je Jovan Polit, otac Mihaila Polit-Desančića, rekao Košutu da „Srbe vredi to što ih Mađari nazivaju Raci i Vad Raci (divlji Srbi)“, a Košut mu je na to odgovorio „da će u mađarskoj državi sve narodnosti biti uvažavane i da će ih povezivati mađarski jezik“; Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 422; Ђ. Шпира је изнио податак да је Кошут на саборском засједанју 8. априла изјавио да, ако у редовима Срба буде оних који су погодни за „испуњавање министарског делокруга“, добиће министарске ресоре. Према мишљењу Ђ. Шпире, једино су Хрвати donekle имали могућност да добију руководећу функцију унутар неког одјелjenja Министарства унутрашњих послова или Министарства правде, али не и министарску позицију; Ђ. Шпира, „На прагу братоубилачког рата...“, 17; М. Петров је у свом раду о Кошуту и Србима у револуцији цитирао писање *Zastave* о Кошутовој ислјучивости по питању народности: „Кošутово срце је живо кучало за прва и идеале свог народа (...) Кошут је захтевао слободу, самосталност, правду и правичу за свој народ, апстрахујући остале народе. Он се упустео у најодлучнију битку за независност угарске државе, загрејан љубављу и ватреним осећањима спрам мађарског народа – једино је њему хтео све слободе и благодети, а осталим народима ништа“; М. Петров, „Лажош Кошут и Срби...“, 73, према *Застава* бр. 83/1893.

³² Iako je više puta različito interpretiran, pa čak i negiran, ovaj spor između Stratimirovića i Košuta opisan je na veoma sličan način u sljedećim istoriografskim djelima: П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 436, 437; Т. Рај, „Лажош Кошут у револуцији...“, 76; М. Петров, „Ђорђе Стратимировић...“, 19; Д. Поповић, „Кошут“, 226; Ђ. Шпира је у свом раду цитирао Кошута: „Под светом мађарском круном ја никада, али никада нећу да признам другу нацију и националност до ли мађарску. Знам да има људи и народа који говоре другим језиком, али више од једне нације овде нема“. Аутор је закључио да, иако су Срби 9. априла доказивали да желе само признање своје нације унутар Мађарске, а не административно преуређење, Кошут је био у праву сматрајући да би „Срби у случају да буду признати као посебна нација с пуним правом могли да траже и посебну владу, односно територијалну аутономију“; Ђ. Шпира, „На прагу братоубилачког рата...“, 14–17; У књизи *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526. до 1918...* стоји и одговор Стратимировића Кошуту, који је наводно рекао „да се Срби маћа никада нису бојали“; Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 422. У *Историји српског народа* је детаљно описан овај sukob, али је и наведено да су *Serbske narodne novine* Теодора Павловића у то вријеме обавијестиле јавност у два маха о пријему novosadsке делегације у Сaborу у Пожуну на начин који је „уливао наду

Košutovo odbijanje dovelo je do jačanja pokreta protiv ustrojstva koje je mađarska vlada željela da uspostavi. Srpska omladina iz Pešte i Požuna agitovala je u narodu obavještavajući ga o ishodu srpskih zahtijevanja pred Saborom u Požunu, a potom je organizovan i javni zbor u porti Saborne crkve u Novom Sadu na kome je Aleksandar Kostić pred narodom podnio izvještaj srpske delegacije. Kostić je rekao da mađarska vlada ne dozvoljava sazivanje narodnog sabora već samo crkvenog kongresa, te da ne priznaje carske privilegije date srpskom narodu. Na pominjanje odluke mađarske vlade o zavođenju mađarskog jezika u crkvenoj administraciji i obavezi srpskog sveštenstva da nauči mađarski jezik, narod je počeo da pali matične knjige u Sabornoj crkvi vođene na mađarskom jeziku.³³ Nezadovoljstvo je sve više raslo i Srbi u Ugarskoj su se sve više okretali protiv mađarskih revolucionarnih vlasti, te su 1. i 3. maja 1848. godine održali Veliku narodnu skupštinu u Sremskim Karlovcima na kojoj su Srem sa Granicom, Baranju, Bačku sa Potiskim distriktom i Šajkaškim bataljonom, te Banat sa Granicom i Kikindskim distriktom proglasili Srpskom Vojvodinom pod Domom austrijskim i opštom Krunom ugarskom. Mitropolit Josif Rajačić proglašen je za patrijarha, pukovnik Ogulinske regimente Stevan Šupljikac za vojvodu, a odlučeno je da Srpska Vojvodina sklopi politički savez sa Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom.³⁴ Košut je oštro reagovao na zaključke Majske skupštine smatrajući Srpsku Vojvodinu sanjarijom jer je Mađarska nedjeljiva država

u srećan ishod stvari“; te da pomena o sukobu Stratimirovića i Košuta nije bilo; С. Гавриловић и др., *Историја српског народа...*, 53, 54; О sukobu, ali i pisanju *Serbskih narodnih novina* Teodora Pavlovića, takođe М. Петров, „Лајош Кошут и Срби...“; 75; Interesantan podatak je dao V. Petrović napisavši da, iako se raspravljalo o tome da li je Košut spomenuo mač i iako se u Košutovom okruženju to negiralo, Stratimirović je lično potražio Košuta kada je pao u nemilost Veča i razmijenili su nekoliko pisama preko Imbre Tkalca. Navodno je Stratimirović tražio od Košuta da mu nađe položaj u Italiji; Вељко Петровић, *Времена и догађаји* (Нови Сад: Матица српска, 1954), 386; А. Radenić je naveo kako je Košut kasnije više puta negirao da je u sporu sa Stratimirovićem rekao da će „mač odlučiti“, vjerovatno da bi sa sebe skinuo odgovornost za ono što je uslijedilo. Takođe je pisao da su i srpski i mađarski istoričari navodili Košutove riječi kao vjerodostojne, te zaključio: „Očigledno da ih je Košut mogao izgovoriti i da ih je izgovorio u žaru rasprave oko pitanja za koje on nije hteo da čuje, koje je po njegovim životnim koncepcijama ugrožavalo temelje tek stvorene mađarske države“; Андрија Раденић, „Суштинска спорна питања српског покрета 1848–1849. године“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 124.

³³ М. Петров, „Лајош Кошут и Срби...“, 76.

³⁴ *Isto*, 77; Д. Микавица, *Српска Вojводина...*, 25.

koja se neće komadati da bi Srbi dobili posebnu pokrajinu: „Tu se taj s brda s dola skupljeni ološ sa razbojničkim ruljama koje su upale iz Srbije, povećao na nekoliko hiljada i tražio da bude priznat narodom, Banat, Bačku i Baranju oglasio je svojim i izabrao vojvodu i patrijarha“.³⁵ Košut je bio nepopustljiv u stavu da se Srbi ne mogu uzdići na nivo naroda i izjednačiti sa mađarskim političkim narodom, te je u njihovoj odluci da formiraju Srpsku Vojvodinu i na taj način se politički i pravno organizuju vidio rušenje Ugarske i zahtijevao rat do uništenja. Uzalud su Srbi iznova tvrdili da Srpsku Vojvodinu vide unutar Ugarske i pod krunom Svetog Stefana.³⁶

U ratu koji je uslijedio³⁷ Košut je imao namjeru da riješi srpsko pitanje i u skladu s tim uspio je od Sabora dobiti odobrenje za veći broj regruta i veća finansijska sredstva. S druge strane, Srbi su nastojali da dobiju svoju autonomnu oblast Srpsku Vojvodinu i sačuvaju prava koja su im davale carske privilegije, te su se okrenuli Beču. Bilo je nekoliko pokušaja mirovnih pregovora između Mađara i Srba tokom rata 1848–1849. godine.³⁸ Košut je u oktobru 1848. godine naredio Vladinom komesaru Edenu Beti i generalu Bakonjiju da pregovaraju sa Srbima, vjerujući da će trupe feldmaršala Alfreda Vindišgreca, nakon što pokore Beč, krenuti na Peštu. Međutim, u svojoj mirovnoj ponudi Mađari nisu ponudili

³⁵ J. Савковић, „Мировни преговори...“, 130.

³⁶ *Isto*, 132; М. Петров, „Лажош Кошут и Срби...“, 79; Košut je optužio Srbe da nisu održali odobreni kongres, te da su nezakonito proglasili Srpsku Vojvodinu, odbili da izvršavaju naređenja mađarske vlade, pustili čete iz Srbije, i zaprijetio im da će „poput orla grunuti i uništiti ih čim skupi dovoljno vojske“; С. Гавриловић и др., *Историја српског народа...*, 75.

³⁷ Борбе на ратном пољу, изгубљени људски животи, пустошења и užас који је donio rat. zbog svog значаја захтијевāju посебну истраживачку па́жњу, те се из тог разлога овај рад неће бавити поменутиm питањима; (prim. aut.).

³⁸ Значајне документе који се односе на покушaj помирења Срба и Мађара 1848. године кроз активности Владиног повјереника Петра Чарнојевића, представио је у свом раду Peter Ištvan Varšanji. Интересантно је да је Кошут одао признање Чарнојевићевим активностима, сматрајући га заслужним што је српска побуна „заустављена у свом успону и потиснута у граничне појасеве“, те је на тај начин омогућено Мађарима да ојачају и на крају „униште разбојничке bande“. Међутим, Чарнојевић је у једном писму упућеном Bertalanu Semereu објаснио своје мотиве и убједeња док је посредовао између Срба и Мађара: „Мoj циљ је био, колико је то могуће, да средим ствар без крвопролића, добро знајући да се оружјем додуше може угушити нека побуна, али се тим путем пријатељи стећи не могу“; Петер Иштван Варшањи, „Документи владиног повереника Петра Чарнојевића о покушају помирења Срба и Мађара 1848. године“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 205, 206.

Srbima ništa više od onoga što su Srbi ranije imali i ova ponuda nije bila prihvatljiva za Srbe jer se bavila samo crkvenim i školskim pitanjima Srba u Ugarskoj.³⁹ Patrijarh Rajačić je odgovorio Košutu da prima ruku pomirenja ukoliko ugarska vlada usvoji zaključke Majske skupštine, a Košut je, potpuno rezigniran srpskim stavom, naredio zapovjedniku ugarske vojske generalu Feteru da vodi rat protiv Srba do potpunog istrebljenja, naglasivši da su Mađari dali Srbima velikodušnu ponudu uprkos srpskoj izdaji i otpadništvu.⁴⁰ Dok su se borbe vodile na ratnom polju, Francuska je takođe, pokrenuvši diplomatsku akciju, nastojala izmiriti Srbe i Mađare s ciljem da ih okrene protiv Beča.⁴¹ Na preporuku vođe poljske emigracije, kneza Adama Čartorskog, angažovala je poljskog pukovnika Ludviga Biščovanskog, čiji su veliki naponi da dođe do pomirenja između Mađara i Srba ostali bezuspješni. Onog časa kad su Mađari saznali da je Beč zatražio pomoć Rusije, počeli su da traže podršku ne samo od Francuske već i od Engleske, Turske⁴² pa čak i Srbije. Nekoliko izaslanika mađarske vlade pokušalo je da pregovara sa knezom Aleksandrom Karađorđevićem i srpskom vladom. Košut je angažovao Biščovanskog da pokuša da pregovara sa srpskim ministrom unutrašnjih poslova Ilijom Garašaninom. Biščovanski je obećao „Vojvodinu u Sremu i Slavoniji, a patrijarhu Rajačiću i vojvodi da imaju dostojanstvo i vlast kao biskup i ban u Zagrebu... da se Šajkaškom bataljonu i Banatskoj vojnoj granici sa Velikokikindskim distriktom prizna nacionalna administracija, svim Srbima opšta amnestija, oficirski činovi, patrijaršija... da Sloveni sa obala Save obrazuju jednu saveznu državu garantovanu Evropom i vazalnu Ugarskoj i Turskoj“, ali Garašanin ovu koncepciju nije prihvatio. Pregovore je zaustavila ru-

³⁹ J. Савковић, „Мировни преговори...“, 129; М. Петров, „Лажош Кошут и Срби...“, 80; Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 441; Т. Рај, „Лажош Кошут у револуцији...“, 81; Д. Поповић је навео да је једини уступак у понуди био тај да Срби могу слободно бирати свог патријарха који ће седети у Горњем domu Угарског савора; Д. Поповић, „Кошут“, 231.

⁴⁰ Чак и када је врховни командант мађарских снага генерал Хенрик Дембински позивао Мађаре да „од својих старих словенских поданика начине saveznike“, Кошут је изјављивао да „Srbe треба победити i diktirati im uslove mira“; М. Петров, „Лажош Кошут и Срби...“, 82; „Ако Бог да победу нашој светој ствари за коју смо потегли оруђе, ова незahalна rasa ће бити збрисана... Зато у бој и да поштеда не омекша ваље оруђе. За ову расу нема милости. Милост је у Бога“; Д. Поповић, „Кошут“, 231, 232.

⁴¹ У Француској је након револуције 1848. године проглашена Друга француска република; (prim. aut.).

⁴² Према Д. Поповићу, Кошут се обраћао Турској nudeћи јој да узме Угарску под свој суверенитет и створи балкански savez у који би ушле Србија, Угарска и Турска, а Engleska је саветовала Турској да одустане од овог „романтичног плана“; Д. Поповић, „Кошут“, 232, 233.

ska intervencija u Mađarskoj.⁴³ Suočavajući se sa ugroženošću od ruskih trupa, Mađari su se još jednom pokušali sporazumjeti sa Srbima i ostalim manjinskim narodima u Ugarskoj. Zakon o narodnostima donesen je 28. jula 1849. godine i prava narodnosti su definisana u sedamnaest tačaka, ali „iako se on zaustavlja kod lokalne, odnosno samouprave u školskim i crkvenim stvarima, u više tačaka ostavlja se prostor za dalje usaglašavanje“.⁴⁴ Ovim zakonom se nisu mogli pridobiti manjinski narodi u Ugarskoj i Bertalan Semere je kasnije rekao da je Zakon o narodnostima bio „testament umirućeg“.⁴⁵ Ni u momentima najveće ugroženosti Mađari nisu prihvatili zaključke Majske skupštine i, uprkos izvjesnosti kapitulacije, Zakonom o narodnostima nisu htjeli priznati politička prava ostalim narodima u Ugarskoj niti odustati od ideje o nadmoćnosti i privilegovanosti mađarskog naroda i jezika u Ugarskoj. Nakon sloma revolucije u Mađarskoj, Bečki dvor je carskim patentom od 18. novembra 1849. godine uspostavio krunovinu Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat sa sjedištem u Temišvaru, koje je postojalo do 1860. godine: „Srem je podeljen između Hrvatske i novoustanovljene krunovine tako da je Vojvodstvu pripao Rumski i Iločki srez, a Vojna granica je ostala izvan Vojvodstva Srbije i Tamiškog Banata. Krajevi naseljeni pretežno Srbima, a to su Srem, Bačka, Torontalska i Tamiška županija zaokruženi su kao poseban okrug – Vojvodstvo Srbija.“⁴⁶ Uspostavljeno Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat bitno su se razlikovali po granicama, etničkom sastavu stanovništva kao i dobijenim nadležnostima od Srpske Vojvodine proglašene na Majskoj skupštini. Vojvodstvo Srbija bilo je naseljeno pretežno Srbima dok je Tamiški Banat bio naseljen pretežno Rumunima, a naziv vojvode car Franc Jozef je uzeo za sebe. Srbi su dobili Vojvodstvo koje je po nazivu bilo srpsko, ali je imalo njemačku upravu koja je ipak u mnogo čemu bila podnošljivija od mađarske. Postoje tumačenja da je uspostavljeno Vojvodstvo bilo kazna za Mađare koji su ustali protiv Habzburga u želji da se otcijepi i nagrada Srbima za „pokazanu vernost 1848–49. i u dalekoj prošlosti“, a moglo bi se protumačiti i kao dodvoravanje pravoslavnoj Rusiji koja je Austriju spasila od revolucije.⁴⁷

⁴³ М. Петров, „Лажош Кошут и Срби...“, 82.

⁴⁴ Т. Рај, „Лажош Кошут у револуцији...“, 83.

⁴⁵ Ј. Савковић, „Мировни преговори...“, 132.

⁴⁶ Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 455, 456.

⁴⁷ Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 456; Д. Микавица, „Војводина 1848–1849...“, 36–39.

Lajoš Košut u emigraciji

Nakon sloma mađarske revolucije, Lajoš Košut je preko Vidina stigao u Kitahiju, pokraj Bruse u Turskoj, koja je postala njegovo prvo utočište i gdje su mu se kasnije pridružili žena i sinovi, Todor i Ferenc.⁴⁸ Uprskos zahtjevima Austrije da joj se Košut izruči, Turska to nije učinila. Ni u emigraciji Košut nije prestao da se zanosi idejom da će se vratiti u zemlju i poraziti Habzburge, mada je bio svjestan da se njegov narod nalazi u veoma teškom položaju pod apsolutističkim sistemom austrijskog ministra unutrašnjih poslova Aleksandra Baha. Zajedno sa članovima mađarske emigracije Đerđom Klapkom i Laslom Telekijem, smatrao je da je sporazum sa Austrijom nemoguć i došao do zaključka da Mađarska ipak mora da se okrene manjinskim narodima u Ugarskoj jer jedino zajednički mogu da se suprotstave Habzburškoj monarhiji i drugim velikim silama. Bilo je neophodno prilagoditi se novim idejama o oslobođenju i nacionalnom ujedinjenju malih naroda, a u isto vrijeme sačuvati mađarsku državu. Iz ovakvih razmišljanja nastala su dva dokumenta, Kitahijski ustavni nacrt iz 1851. godine,

⁴⁸ Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 453; D. Popović je opisao Košutov prelazak preko Dunava, kod Oršave, zajedno sa 5.000 ljudi među kojima su bili Mađari, Italijani i Poljaci, ističući kako su ih Turci razoružali i izložili ih gladi pa su oboljevali od raznih bolesti. Dalje je naveo da su emigranti jedni druge optuživali za neuspjeh, te da optužbi nije bio pošteđen ni Košut koji je bio uporan u tvrdnji da je „za nesreću kriv general Gergej koji je Rusima položio oružje“. Dok se većina izbjeglica odlučila na povratak u Ugarsku, neki su primili islam i dobili visoke vojne činove u Turskoj, a Košut je živio povučeno i pravio planove za budućnost; Д. Поповић, „Кошут“, 233, 234; V. Krestić se pozvao na pisanje Jovana Đorđevića prema kojem je Ilija Garašanin ženi Lajoša Košuta pružio zaštitu prilikom bjekstva iz Ugarske i omogućio joj odlazak u Vidin, „na čemu mu je Košut srdačno zahvalio pismom protkanim simpatičnim osjećajima prema Srpstvu“; Василије Крестић, „Политика Срба из Угарске према Мађарима од 1849. до 1867. године“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 96, према Јован Ђорђевић, *Српско-мађарско пријатељство, историјско-политичка студија* (Београд: Парна штампарија Д. Димитријевића, 1895), 15, 16; K. Milutinović je iznio podatke prema kojima je u jeku ruske intervencije protiv mađarske revolucije Košut u Srbiju na pregovore slao i Đulu Andrašija, tadašnjeg mađarskog poslanika u Carigradu. Međutim, srpska vlada nije prihvatila Andrašijeve prijedloge ali je dozvolila nesmetano povlačenje mađarskih revolucionara preko Srbije u Tursku. Takođe je naveo da nije samo Garašanin već i vojvoda Stevan Knićanin pružio gostoprimstvo u svome domu ženi Lajoša Košuta prilikom njenog prolaska kroz Srbiju; Коста Милутиновић, „Илирик, Дунавска конфедерација и Источна Швајцарска“, у: *Зборник Матице Српске за историју*, бр. 13 (Нови Сад: Матица српска, 1976), 35, 36.

koji je svoju konačnu verziju dobio 1859, i Plan Dunavske konfederacije iz 1862. godine. Oba dokumenta je sačinio Košut uz pomoć svojih pomenutih saradnika u emigraciji. Dok se Kitahijski ustavni nacrt bavio preuređenjem Mađarske, Plan Dunavske konfederacije bavio se preuređenjem srednje Evrope i Balkana.⁴⁹ Kitahijski ustavni nacrt je predvidio da se država gradi na principima „narodnog suvereniteta i decentralizacije“ dok su ideje o nedjeljivosti sentištvske Mađarske i jedinstvenoj mađarskoj političkoj naciji napuštene, a narodnosti priznate kao nacije sa samoupravnim teritorijama, ipak manjim od onih koje su narodnosti zahtijevale 1848. godine: „Bez sumnje to je značilo evoluciju njegovih pogleda, pa i uz ograničenje da bi – kako je pisao – tek na kraju pristao na preuređenje zemlje po principu nacionalne pripadnosti; onda, naime, kada sa narodnostima ne bi bio moguć drugačiji sporazum“.⁵⁰ Mađarska emigracija se

⁴⁹ Tibor Pal, „Projekat Lajoša Košuta iz Kitahije o reorganizaciji Habzburške monarhije“, u: *Susret kultura*, Peti međunarodni interdisciplinarni simpozijum, Zbornik radova, Knjiga II (Novi Sad: Filozofski fakultet, 2010), 932.

⁵⁰ T. Pal, „Lajoš Košut u revoluciji...“, 85, 86; Č. Popov, *Građanska Evropa...*, 299; Košut je preko službenika sardinskog poslanstva u Beogradu, Đuzepa Karosinija, 1850. godine iznio svoje političke stavove prema Srbiji, te načela za rješavanje pitanja narodnosti u Ugarskoj prema kojima bi se „obezbudio slobodan razvoj srpske narodnosti u Ugarskoj u okvirima lokalne autonomije“, a Hrvatska i Slavonija bi, ukoliko odluče, mogle da se priključe Srbiji. Ova načela su postala dio Kitahijskog ustavnog nacrt; Габор Бона (Вона Гáбор), „Покушаји јужнословенско-мађарске војне сарадње 1849–1867. године“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 134, 135; Hrvatima je bio voljan dati najširu autonomiju jer ih je smatrao istorijskim narodom dok Srpsku Vojvodinu nije priznavao smatrajući da Srbi u njoj ne čine većinu. Bio je voljan Srbima dati teritorijalnu autonomiju na manjoj teritoriji gdje bi činili većinu stanovništva, ali „u određivanju granica te oblasti bio je kontroverzan“; Tibor Pal, „Ideje Lajoša Košuta o saradnji podunavskih i balkanskih naroda“, u: *Balkan i Panonija kroz istoriju*, Zbornik radova (Novi Sad: Prosveta, 2006), 256; L. Katuš je naveo da je Košut u Beograd slao svoje izaslanike, Engleza Heningsena i Italijana Karosinija, sa ciljem da Srbija prihvati njegov plan. Takođe je pisao da je Košut za Garašanina rekao sljedeće: „home instruit, bon patriot, qui a lui vaut plus en influence et en lumiere que tout, le monde officiel de Belgrad“. Košutov stav prema hrvatskom i srpskom pitanju L. Katuš je iznio na sličan način kao i T. Pal s tim da se osvrnuo i na stanovništvo Rijeke koje je, prema Košutovom mišljenju, trebalo da se izjasni o pripadanju Ugarskoj, te na potrebu da se Ugarskoj obezbijedi izlaz na more, a međunarodnom arbitražom riješi pitanje međumurja; Ласло Катуш (Katus László), „Водећи слој мађарских политичара о јужнословенском питању између 1849. и 1867. године“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 109, 112, 113, 117; Košut je bio pod uticajem Đuzepa Macinija koji ga je pozvao da se priključi Evropskom demokratskom centralnom odboru i iznese svoj stav o odnosima Mađara i susjednih malih naroda. Dok se Macini zalagao za rušenje Habzburške monarhije i stvaranje konfederacije Mađara, Rumuna

posebno aktivirala tokom italijanskog rata za ujedinjenje 1859. godine, kada su osnovali emigrantsku vladu pod nazivom Mađarski nacionalni direktorijum.⁵¹ U njoj su učestvovali Košut, Teleki i Klapka, a iz njihovih razmišljanja i ideja nastao je Plan Dunavske konfederacije, objavljen bez Košutove saglasnosti 1862. godine.⁵² Prema ovom planu trebalo je da se Mađarska otcijepi od Austrije i

i južnih Slovena, Košut nije bio spreman na rasparčavanje Mađarske. Predviđao je određene autonomne oblasti, npr. za Hrvatsku i Slavoniju, dok je za Srbe predviđao građanske slobode, opštinsku i crkvenu samoupravu. Ukoliko se ne bi mogao postići dogovor sa Srbima, bio je voljan prihvatiti i stvaranje Srpske Vojvodine koja bi obuhvatala samo naselja gdje su Srbi bili većinsko stanovništvo; T. Pal, „Projekat Lajoša Košuta...“, 931.

⁵¹ Košut je smatrao da srpska vlada treba da razvije propagandu među srpskim i hrvatskim graničarima kako bi ih pridobila da se priključe mađarskoj vojsci. U maju 1859. godine Košut se susreo sa Mihailom Obrenovićem u Londonu i složili su se u mnogim pitanjima iako susret nije donio nikakav konkretan sporazum. Košut je nastojao iskoristiti rat koji su Sardinija i Francuska povele protiv Austrije 29. aprila 1859. godine smatrajući da bi iskrcavanje Francuza u Hrvatskom primorju dovelo do revolucije koju bi trebalo da pomogne Srbija. Takođe, trebalo je da Srbija postane baza za organizovanje i snabdijevanje oružjem mađarskih i srpskih vojnika koji bi ušli u Ugarsku. Međutim, ovaj plan nije imao izgleda da uspije jer je Napoleon III sklopio primirje sa Austrijom u Vilafranki 11. jula 1859. godine; Г. Бона (Bona Gábor), „Покушаји јужнословенско-мађарске војне сарадње...“, 135–137; D. Popović je napisao da je Napoleon III u jednoj audijenciji primio Košuta, ali odbio Košutovu molbu da rat proširi do Dunava i Tise i pozove Mađare u borbu za slobodu. Navodno je Napoleon III iznio argument da ovo ne bi bilo u skladu sa engleskom politikom koja se zalaže za postojanje Austrije kao velike sile sa ciljem održanja ravnoteže u Evropi. Uprkos tome, Mađarski nacionalni direktorijum je organizovao svoju legiju u Italiji, te upućivao proglašavanje Mađarima da se ne bore na strani Austrije, što je imalo za posljedicu da su se Mađari predali u bici kod Solferina 24. juna 1859. godine; Д. Поповић, „Кошут“, 239; Na pitanje kako Košut kao republikanac može vjerovati Napoleonu III, Košut je odgovorio „da bi bio loš patriot kada bi zbog svojih političkih uvjerenja odbio ruku, ma od koga ona bila, koja hoće da pomogne njegovoj domovini“; Тибор Пал, „Лажош Кошут према Великој источној кризи 1875–1878“, *Истраживања*, 14 (1992): 82; Č. Popov je takođe predočio podatke koji se odnose na pregovore Košuta sa Mihailom Obrenovićem i Košutove napore da se prevaziđu nesuglasice između Srba i Mađara nastale tokom revolucije 1848–1849. godine da bi pridobio Srbiju za borbu protiv Austrije. Kada je Đuzepe Garibaldi krenuo u svoj pohod na Siciliju i Napulj u kojem mu je pomogla mađarska emigrantska legija pod komandom Đerđa Klapke, patriote u Pešti su uzvikivali: „Živeo Košut! Živeo Garibaldi!“; Č. Popov, *Građanska Evropa...*, 423; Ogorčeni Bahovim apsolutizmom i činjenicom da ništa nisu dobili zbog lojalnosti Habzburzima, Srbi su se nadali da su Mađari shvatili pogubnost svoje nacionalne politike pa su i oni zajedno sa Mađarima Vojvodine slavili Košuta i Garibaldija; С. Гавриловић и др., *Историја српског народа...*, 121, 122; В. Крестић, „Политика Срба из Угарске...“, 99.

⁵² Košutov saborac u emigraciji Ignac Helfi je objavio Plan Dunavske konfederacije u milanskom listu *L'Alleanza* 18. maja 1862. godine uprkos tome što je Košut namjeravao Plan koristiti u pregovorima sa podunavskim i balkanskim narodima, te ga još dopuniti i tek kasnije objaviti; T. Pal, „Ideje Lajoša Košuta...“, 257; L. Katuš je pisao da je cjelokupna evropska štampa prenijela pisanje *L'Alleanza* o „Confederazione Danubiana“, te da su nacrt u stvari sastavili Đerđ Klapka, Ferenc Pulski i Italijan M. A. Kanini, a Košut ga prihvatio; Л. Катус (Katus László), „Водећи

postane centar Dunavske konfederacije koja bi ujedinila Mađare, Srbe, Hrvate i Rumune.⁵³ U okviru Dunavske konfederacije svaka članica bi bila suverena, odbrana, diplomatija, saobraćaj, trgovinski i carinski sistem bili bi zajednički, dok

слој мађарских политичара...“; 110; Prema V. Petroviću, milanski list *L' Alleanza* bio je organ mađarske četrdesetosmaške emigracije, a Plan Dunavske konfederacije nije sastavio Košut već novinar i književnik Marko Antonio Kanini, Mlečanin i Garibaldijev borac koji je mnogo vremena proveo kao politički agent na Balkanu, uz pomoć Đerđa Klapke i Ferenc Pulskija. V. Petrović je naglasio da je to ipak bio Košutov projekat zato što je on na takvu ideju došao tokom emigracije u Kitahiji kada je razmišljao o propasti četrdesetosmaške revolucije i zato što je projekat dobio na važnosti kada se Košut s njim složio i na njega stavio svoj potpis; B. Петровић, *Времена и догађаји*, 372; Samo iz pisanja L. Katuša i V. Petrovića dobijamo podatak da su u stvari Košutovi saradnici u emigraciji napravili Plan Dunavske konfederacije, a Košut ga prihvatio i poslao izaslanika Kaninija u Beograd i Bukurešt da ga predoči; (prim. autora).

⁵³ G. Bona je pisao da je u budućoj konfederaciji koja bi se prostirala od Poljske do Jadranskog i Crnog mora Garašanin vidio ostvarenje Načertanija iz 1844. godine, odnosno mogućnost da se u njoj ujedine svi Južni Sloveni, Rumuni su se oduševljavali dok nisu shvatili da Košut smatra da je Erdelj dio Ugarske, a Poljaci su još ranije zamišljali da se slovenski narodi oslobode Austrije i ujedine u konfederaciju; Г. Бона (Bona Gábor), „Покушаји јужнословенско-мађарске војне сарадње...“; 133; U odnosu na G. Bona, T. Pal je naveo da je Košut u Planu Dunavske konfederacije, za razliku od Kitahijskog ustava, smatrao da Erdelj može da pristupi Dunavskoj konfederaciji kao nezavisna država. Takođe, Srbiju je uporedio sa Pijemontom vjerujući da ona može da okupi sve Južne Slovene na isti način kao Pijemont Italijane. T. Pal je iznio i podatak da je Košut preko svog posilnog, Janoša Ludviga, održavao veze sa knezom Mihailom poslije 1860. godine da bi ga pridobio za ideju Dunavske konfederacije, a preko italijanskog diplomate Antonija Kaninija pregovarao sa balkanskim zvaničnicima na temelju svoga Plana Dunavske konfederacije; T. Pal, „Ideje Lajoša Košuta...“; 257; Prema L. Katušu, Košut je napravio plan po kome bi u konfederaciju ušle Poljska, Mađarska, Hrvatska, Srbija i rumunske kneževine, i taj plan je bio urađen prema idejama poljskih emigranata Bistranovskog i Zamojskog. Istakao je da je Košut pisao Garašaninu „kako se budućnost raznih slovenskih naroda može obezbediti samo na osnovu jake konfederacije raspoređene oko Mađarske“. Katuš je iznio podatak da se Košut složio da stanovništvo Erdelja odluči da li će biti u uniji sa Ugarskom ili imati autonomiju; Л. Катус (Katus László), „Водећи слој мађарских политичара...“; 109, 116; K. Milutinović je pisao da je Plan Dunavske konfederacije bio usmjeren i protiv Austrije i protiv Rusije jer Košut nije želio da podunavske zemlje „ostanu austrijske provincije niti da postanu ruske gubernije“. Takođe je naglasio da Košut nije uključio Bugarsku u Dunavsku konfederaciju vjerovatno da ne bi uvrijedio svog domaćina Tursku, jer je Bugarska bila podanik Turske; К. Милутиновић, „Илирик, Дунавска конфедерација...“; 37; Košut je smatrao da će Austrija izgubiti teritorije u Italiji i da će je u „nemačkom svetu“ preteći Pruska, te da će se iz tog razloga Austrija okrenuti ka Balkanu da bi se „obeštetila“. Vjerovao je da je Dunavska konfederacija neophodna u slučaju nestanka Habzburške monarhije da bi se Podunavlje sačuvalo od prodora Rusije sa istoka i Njemačke sa zapada; T. Pal, „Projekat Lajoša Košuta...“; 930, 932; Košut je smatrao da je „podela države po jezicima ubistvo otadžbine“ pa je tvrdio da je voljan dati Srbima dvije nove županije, a za Hrvate je vjerovao da im je bolja veza sa Ugarskom nego da čekaju oslobođenje Južnih Slovena od Turaka i budu u sjenci Beograda; V. Petrović je pisao detaljno o uređenju Dunavske konfederacije; B. Петровић, *Времена и догађаји*, 374–380; Takođe vidi Д. Поповић, „Кошут“, 240.

bi nacionalnim manjinama bila zagarantovana prava. Košut je predviđao postojanje Savezne skupštine i ustava, Saveznog savjeta koji bi imao izvršnu vlast, a odluke bi se donosile konsenzusom. Smatrao je da francuski jezik treba da bude jezik komunikacije, ostavljajući mogućnost poslanicima u Saveznoj skupštini da govore maternjim jezikom, a pokrajinama i opštinama da same odluče o svom službenom jeziku. Predviđao je rotaciju vladara i glavnih gradova zemalja članica na čelu konfederacije. Iako je bio revolucionar i republikanac, smatrao je da članice treba da ostanu monarhije zbog složene međunarodne situacije.⁵⁴ Dok su Laslo Teleki i Đerđ Klapka podržavali Košutov plan, kod mađarskih nacionalista, ali i buržoazije u zemlji, ovaj plan je izazvao veliko negodovanje i optužbe da je izdajnički, te da Košut ruši teritorijalni integritet Ugarske. Ekonomska kriza 1857. godine, loši odnosi Austrije i Rusije zbog austrijske neutralnosti tokom Krimskog rata, poraz Austrije u ratu protiv Italijana 1859. godine i protiv Prusa 1866. godine, stvarali su ubjeđenje u Mađarskoj da Austrija slabi, pa je mađarska vladajuća klasa u potpunosti odbacila Košutov plan vidjevši svoju šansu za preuzimanje vlasti u Ugarskoj.⁵⁵ Košutovom planu u prilog nisu išli ni odnosi unutar Ugarske, ni težnje balkanskih naroda, ni međunarodne okolnosti.⁵⁶ Ono što je nudio manjinskim narodima nije bilo dovoljno, a Mađari su to smatrali ogromnim ustupkom. To je bio utopistički plan u kojem je pokušao da spoji nespojivo, srednjovjekovnu Ugarsku i Dunavsku konfederaciju: „Prva je počivala na preživelim tradicijama iz doba feudalizma, a druga na modernom demokratskom načelu narodnog samoodređenja... Bila su to dva sveta: svet prošlosti i svet budućnosti“.⁵⁷

⁵⁴ T. Pal, „Ideje Lajoša Košuta...“, 258.

⁵⁵ Mađarska aristokratija nazivala je Srbe – Racima, Rumune – Vlasima, a Slovake – Totovima. Baron Friđeš Podmanicki, napadajući plan Lajoša Košuta o Dunavskoj konfederaciji, rekao je: „Ako već moram da idem u jedan savezni parlament, onda ipak više volim da idem u Beč, među Nemce, nego u Beograd, među Race“; K. Милутиновић, „Илирик, Дунавска конфедерација...“, 39; Isti citat iznosi Л. Катус (Katus László), „Водећи слој мађарских политичара...“, 111; Такође види Д. Поповић, „Кошут“, 241; „Кošутовим несрећним савременцима, заслепљеним од немешке надутости, дерогирала се улога првог између једнаких коју је улогу Кошут предвиђао и нудио своме племену; они су радије пристали да служе великог но да признају једнакост са суседима...“; В. Петровић, *Времена и догађаји*, 391.

⁵⁶ П. Рокаи и др., *Историја Мађара...*, 462; Ћ. Попов, *Грађанска Европа...*, 300; Т. Пал, „Ideje Lajoša Košuta...“, 258.

⁵⁷ К. Милутиновић, „Илирик, Дунавска конфедерација...“, 42.

Košut je sa pratnjom napustio Tursku i na parobrodu *Misisipi* 1. septembra 1851. godine stigao u Englesku: „Brod je pristajao u Smirni, Speciji, Marselji, Gibraltaru i Lisabonu. U svim tim pristaništima priređivane su mu velike ovacije, a kada je brod stigao u Sauthempton tu su ga čekale mase sveta“.⁵⁸ U Londonu je dokazao da je vješt govornik pa je čak u zemlji nesklonoj revolucijama uspio da „populariše i pravda revoluciju“.⁵⁹ Nakon četiri nedjelje otišao je u Sjedinjene Američke Države gdje mu je priređen počasni doček u američkom senatu i brojni banketi, a tadašnji američki predsjednik Milard Filmor dva puta ga je ugostio u Bijeloj kući, dok ga je Abraham Linkoln nazvao „najvrednijim i uvaženim predstavnikom boraca za građanska i religijska prava u Evropi“.⁶⁰ Košutov cilj bio je da dobije podršku za novu revoluciju u Mađarskoj pa su u mnogim gradovima SAD osnovana Udruženja prijatelja Ugarske. Vilijem Džejms Stilman, američki novinar, diplomata i autor, opisao je Košutov dolazak u SAD i njegove napore da skupi novac za naoružanje i spasi Mađarsku od Habzburga. Stilman je Košutu ponudio svoje usluge, koje je Košut prihvatio i poslao Stilmana u Evropu sa ciljem pronalaska mađarskog blaga koje je bilo sakriveno od Austrijanaca na obali rijeke Dunav. Stilman nije uspio ostvariti kontakt sa mađarskim agentom u Beču kojeg je tražila i policija i ova misija se završila bezuspješno.⁶¹ Košutov angažman u Americi polako je počeo da uznemirava vlasti u Vašingtonu, imajući u vidu američku privrženost Monroovoj doktrini.⁶² Košut je, razočaran nemogućnošću da prikupi novac i pomoć u oružju, napustio Ameriku i vratio se u Englesku. Kada su Italijani otpočeli proces ujedinjenja, Košut je uspostavio

⁵⁸ Д. Поповић, „Кошут“, 235; Д. Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији...*, 453.

⁵⁹ Karl Marks, koji je tada boravio u Londonu, nije želio da saraduje sa Košutom smatrajući da je Košut „uskogrudi nacionalista kome ne leži na srcu problem bede svetskog proletarijata, nego samo problem nezavisnosti Ugarske“; Д. Поповић, „Кошут“, 235, 236.

⁶⁰ SAD su priznale nezavisnost Mađarske proglašenu u Debrecinu 14. aprila 1849. godine i poslale svog ambasadora u Peštu; Радован Субић, *Стилман и балкански устанци (1866–1878)* (Београд: Phoenix Press, 2016), 30, 31.

⁶¹ Stilmanov angažman je kasnije porican, a kada se nekoliko decenija potom susreo sa Košutom, Košut je tvrdio da ne poznaje Stilmana. Stilmanova tvrdnja da posjeduje njihovu korespondenciju dovela je do toga da je Košut zatražio pisma na uvid, a Stilman je poslao samo jedno pismo, koje mu nikad nije vraćeno; *Isto*, 31, 32.

⁶² Doktrina američkog predsjednika Džejmsa Monroa iz 1823. godine prema kojoj će SAD na bilo kakav evropski pokušaj nove kolonizacije ili bilo kakav pokušaj promjene vladavine na američkom kontinentu gledati kao na neprijateljski čin, a SAD neće intervenisati i miješati se u evropske poslove i sporove; (prim. aut.).

veze sa Kamilom Kavurom, prvim ministrom Pijemonta,⁶³ preselio se u Italiju i tu je ostao do kraja života.⁶⁴

Nakon što je izgubila rat od Pruske 1866. godine i priznala pruski prestiž među njemačkim zemljama, Austrija je pristala da sklopi nagodbu sa Mađarima 1867. godine. Car Franc Jozef je vjerovao da se ne može osloniti na svoje slovenske podanike pa je odlučio da „Mađarima preda istočnu polovinu monarhije da se oni nose sa nezadovoljnim narodima, Srbima, Hrvatima, Rumunima i Slovacima“.⁶⁵ Za razliku od Košuta, neki od njegovih saradnika u emigraciji prihvatili su amnestiju Franca Jozefa i vratili se u Mađarsku, što je Košuta potpuno razočaralo. Košut nije mogao da prihvati ideju da su Habzburzi i dalje krunisani kraljevi na ugarskom prestolu, te je 22. maja 1867. godine u listu *Mađarske novine* objavio članak, poznat pod nazivom *Kasandrino pismo*, u kojem je optužio Ferencu Deaka za nacionalnu izdaju i insistirao na rušenju Habzburške monarhije. S druge strane, Deak i njegove pristalice su branili Nagodbu u mađarskoj štampi, navodeći da međunarodni odnosi ne idu u prilog rušenju Habzburške monarhije i stvaranju nezavisne mađarske države. Košut se nikada nije vratio u Mađarsku niti pristao da bude podanik Franca Jozefa, čak ni kada je na prvim izborima poslije Nagodbe izabran za člana Parlamenta. Do kraja života ostao je vjeran ideji nezavisne Mađarske, opominjući Deaka da „ne vodi svoj narod na brod koji tone“ i da će „istorija suditi dotrajalom Habzburškom carstvu sa kojim će propasti i Mađarska“.⁶⁶ Posljednji put se obratio javnosti sa desetak pisma tokom Velike istočne krize (1875–1878), u kojima je Istočno pitanje nazvao „evropskim pitanjem“ te nastavio da insistira na saradnji Mađara i susjednih naroda kako bi se zajednički suprotstavili širenju ruskog i njemačkog uticaja.⁶⁷ Austrijske vlasti su ga napadale da pokušava da sruši Habzburšku monarhiju posebno zbog činjenice što su Košutova pisma oslikavala raspoloženje naroda

⁶³ Košutovi naponi da uključi Mađare u sukob između Italije i Austrije izneseni su ranije u tekstu; (prim. aut.).

⁶⁴ U Đenovi je sahranio kćerkicu, potom se preselio u Torino, ali ubrzo nakon toga, 1865. godine, preminula mu je i supruga. Njegovi sinovi su završili tehničke nauke, zaposlili se u državnoj službi u Speciji i pomagali su ocu za kojeg su svjedočili da je do smrti pisao i po sedam sati dnevno. Bio je zainteresovan i za prirodne nauke, pa je često izlazio u prirodu i sakupljao rijetke primjerke trava; Д. Поповић, „Кошут“, 241, 242.

⁶⁵ *Isto*, 241.

⁶⁶ T. Pal, „Projekat Lajoša Košuta...“, 933; T. Pal, „Ideje Lajoša Košuta...“, 259.

⁶⁷ T. Пал, „Лажош Кошут према Великој источној кризи...“, 79–81.

kada se radi o Istočnom pitanju. Košut se osvrnuo i na okupaciju Bosne i Hercegovine smatrajući da okupacija ne predstavlja interese Ugarske već „stari san bečke politike“. Vjerovao je da slobodna Ugarska nikada ne bi podržala okupaciju koja će samo pojačati mržnju i proizvesti „ratno žarište“.⁶⁸

Umro je u Torinu 20. marta 1894. godine, a car Franc Jozef je dopustio da se njegovi ostaci prenesu u Budimpeštu gdje je sahranjen uz najveće počasti i uz ogromno prisustvo naroda. Dok ga jedni smatraju velikim mađarskim nacionalistom, drugi ga nazivaju ocem nacije, a treći pak misle da je svoj narod uvukao u unaprijed izgubljenu borbu sa Habzburzima i ostalim narodima Habzburške monarhije, da bi potom otišao u emigraciju. Ipak, ne može mu se osporiti da je bio vizionar koji je uvidio greške napravljene tokom revolucije 1848–1849. godine i pokušao da promijeni svoju politiku i usmjeri Mađare ka saradnji sa ostalim podunavskim narodima, te koji je shvatio da će Nagodba sa Habzburzima iz 1867. godine uvući Mađare u svjetski rat po čijem će završetku 1918. godine nestati i sentištvsanska Mađarska.

Literatura

Гавриловић, Славко и др., *Историја српског народа, пета књига, други том, Ог Првог устанка до Берлинског конгреса 1804–1878* (Београд: Српска књижевна задруга, 1994).

Микавица, Дејан и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526. до 1918, 1, Ог Мохачке битке до Благовештенског сабора 1526–1861* (Нови Сад: Прометеј, 2016).

Микавица, Дејан, *Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији 1690–1920, Историја идеје о држави и аутономији пречанских Срба* (Нови Сад: Stylos art, 2005).

Петровић, Вељко, *Времена и догађаји* (Нови Сад: Матица српска, 1954).

Ропов, ЋеDOMIR, *Грађанска Европа (1770–1871), друга књига, Политичка историја Европе* (Нови Сад: Матица српска, 1989).

Рокаи, Петер и др., *Историја Мађара* (Београд: Clio, 2002).

Субић, Радован, *Стилман и балкански устанци (1866–1878)* (Београд: Phoenix Press, 2016).

⁶⁸ *Isto*, 84.

- Бона, Габор (Bona Gábor), „Покушаји јужнословенско-мађарске војне сарадње 1849–1867. године“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 131–138.
- Катуш, Ласло (Katus László), „Водећи слој мађарских политичара о јужнословенском питању између 1849. и 1867. године“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 107–130.
- Крестић, Василије, „Политика Срба из Угарске према Мађарима од 1849. до 1867. године“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 95–106.
- Крестић, Василије, „Српска мемоарска литература о револуцији 1848–1849. године“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 165–177.
- Микавица, Дејан, „Војводина 1848–1849. у Политовим политичким импресијама“, у: *Извори о историји и култури Војводине*, Зборник радова 2 (Нови Сад: Филозофски факултет, 2010), 163–183.
- Милутиновић, Коста, „Илирик, Дунавска конфедерација и Источна Швајцарска“, у: *Зборник Матице Српске за историју*, бр. 13 (Нови Сад: Матица српска, 1976), 23–52.
- Pal, Tibor, „Ideje Lajoša Košuta o saradnji podunavskih i balkanskih naroda“, у: *Balkan i Panonija kroz istoriju*, Zbornik radova (Novi Sad: Prosveta, 2006), 253–260.
- Пал, Тибор, „Лајош Кошут према Великој источној кризи 1875–1878“, *Истраживања*, 14 (1992): 79–85.
- Pal, Tibor, „Lajoš Košut u revoluciji i borbi za slobodu 1848/49. godine s posebnim osvrtom na politiku prema narodnostima“, *Sociologija, pravo i srodne društvene nauke*, 6 (2005): 72–87.
- Pal, Tibor, „Projekat Lajoša Košuta iz Kitahije o reorganizaciji Habzburške monarhije“, у: *Susret kultura*, Peti međunarodni interdisciplinarni simpozijum, Zbornik radova, Knjiga II (Novi Sad: Filozofski fakultet, 2010), 929–933.
- Пал, Тибор, „Револуција и рат за ослобођење 1848/49. на територији данашње Војводине, Приказ књиге – зборника радова Délvidék, negyvennyolc (Južni krajevi, Četrdeset osma), Újvidék, 2000, *Настава историје, Часопис Савеза историчара Југославије*, 12 (2000): 175–179.

- Петров, Милан, „Ђорђе Стратимировић 1848–1849. године“, у: *Зборник Матице српске за историју*, бр. 59–60 (Нови Сад: Матица српска, 1999), 17–39.
- Петров, Милан, „Лајош Кошут и Срби револуционарне 1848–1849. године“, у: *Зборник Матице српске за историју*, бр. 61–62 (Нови Сад: Матица српска, 2000), 71–83.
- Поповић, Дака, „Кошут“, *Летопис Матице српске*, књига 373 (1954): 218–242.
- Раденић, Андрија, „Суштинска спона питања српског покрета 1848–1849. године“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 99–148.
- Савковић, Јован, „Мировни преговори за време српског покрета 1848–1849. године према документацији Јосифа Тима“, у: *Зборник Матице српске за друштвене науке*, св. 15 (Нови Сад: Матица српска, 1956), 127–133.
- Шпира, Ђерђ, „На прагу братоубилачког рата (Развој националних покрета у Угарској у доба револуције 1848)“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 3–56.
- Шпира, Ђерђ (Spira Gyögy), „У сенци двоглавог орла, Покрети народности у Угарској после доласка на власт Фрање Јосифа“, у: *Српско-мађарски односи и сарадња 1848–1867*, Научни скупови књ. XXXIV, Одељење језика и књижевности књ. 5 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1987), 57–94.
- Варшањи, Петер Иштван, „Документи владиног повереника Петра Чарнојевића о покушају помирења Срба и Мађара 1848. године“, у: *Срби и Мађари у револуцији 1848–1849*, Научни скупови књ. XVI, Одељење језика и књижевности књ. 3 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1983), 201–207.

Sandra Lukić

LOUIS KOSSUTH IN THE CONTEMPORARY SERB HISTORIOGRAPHY

Summary: In the contemporary Serb historiography dealing with the 1848-1849 revolution and the historic events that followed, there are only limited number of academic articles dedicated exclusively to Louis Kossuth and his life. Kossuth is mostly presented in the Serbian historiography in a wider historic context or indirectly. Although he played an important role during

the revolution and later when he developed the idea of cooperation of small peoples of the Central and Southeast Europe, monographs on Louis Kossuth as a historic figure are virtually non-existent in the Serbian historiography. The purpose of this article is to introduce writings of our historians about Kossuth by presenting events in which Kossuth played an important historic role. The 1848-1849 revolution, which was characterized not only by fighting against the archaic feudal system, but also by fighting for national emancipation, represents one of the crucial historic events in the history of the Habsburg Monarchy. Revolutionaries in Hungary led by Kossuth started anti-Habsburg movement aiming to full independence of Hungary. However, the movement strongly objected that any national and political rights be given to minority peoples, as this would, in their opinion, result in the breakdown of the Hungarian state. Instead of recruiting minority peoples of the Monarchy to fight against reactionary politics of Vienna, Hungarians under Kossuth at head condemned and rejected all of their requests, which made them turn to Vienna. This is a reason why there was no agreement between Hungarians and minority peoples during the 1848-1849 movement. After the breakdown of the revolution, Kossuth withdrew to emigration and started to revise his politics. He came to the conclusion that Hungarians, who were in a rather difficult position, could oppose Habsburg Monarchy and other great powers only if they and other small peoples of the Central and the Southeast Europe establish a confederation. Hungarians in Hungary condemned his plans accusing him of breaking Hungarian territorial integrity, while other peoples were not satisfied with the offer and did not accept the plans. After the Austro-Hungarian Compromise of 1867, Kossuth continued to warn of catastrophic consequences of compromise with Habsburgs. Kossuth addressed the public for the last time during the Great Easter Crisis and in his speech he harshly criticized occupation of Bosnia and Herzegovina being convinced that this would result in the war.

Key words: Lajoš Košut, Revolution, Hungarian, Habsburg monarchy, Serbs, Hungarians.